

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРЕДИТНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

У статті проведено аналіз забезпечення малих підприємств кредитними ресурсами, наведені ризики та цілі банківського кредитування. Визначено основні чинники зменшення обсягів надання кредитів, а також окреслено шляхи вирішення проблем кредитної підтримки малого підприємництва.

In the article the analysis of small business credit, given the risks and goals of bank lending. The main factors reducing lending and outlines solutions to the problems of credit for small businesses.

Ключові слова: мале підприємництво, кредитування, кредитна підтримка малого підприємництва, ризики, цілі кредитування.

Вступ. Незважаючи на те, що кількість малих підприємств в Україні з кожним роком поступово зростає, темп їх зростання показує спадну динаміку. На основі статистичних даних також бачимо, що частка малого бізнесу у ВВП держави складає менше 10%, тоді як в західних країнах цей показник перевищує 50%. Саме тому постає питання розвитку малого підприємництва в Україні. Однак, в процесі свого розвитку підприємства зіштовхуються з дуже гострою для них проблемою фінансового забезпечення їх діяльності. Особливої уваги тут набуває питання доступності кредитних ресурсів банківських установ. На нашу думку, розв'язання цієї проблеми є одним з першочергових завдань нашої країни на шляху розвитку малого підприємництва.

Мета та завдання дослідження. Метою статті є аналіз забезпечення малих підприємств кредитними ресурсами, визначення проблемних моментів у цьому напрямі, а також накреслення шляхів вирішення проблем кредитної підтримки малого підприємництва.

Аналіз літературних джерел з даної тематики. Дослідженню даної проблеми присвячені праці таких вітчизняних науковців, як Л. Гребенюк, А. Гринюк, С. Колько, М. Фастовця та ін. Проте, на наш погляд, проблеми забезпечення кредитної підтримки малого підприємництва, недостатньо висвітлені і потребують подальших досліджень.

Результати дослідження. Кредитування, як один із методів фінансового механізму розвитку малого підприємництва, одночасно є одним із методів фінансового забезпечення. Серед інших – фінансування та самофінансування. Саме фінансова проблема є найважливішою, з якою зіштовхуються підприємці при започаткуванні власного бізнесу.

За словами С. Колько, для малих підприємств притаманні три види ризиків, а саме [1, с. 122–123]: ризик створення нової справи (недостатня забезпеченість кредитними ресурсами, відсутність постійних та надійних ринків збуту, ділової репутації, висока собівартість продукції, недостатність досвіду); труднощі росту (малі підприємства є найбільш уразливими перед непередбачуваними обставинами); недостатня диверсифікованість (переважно спираються на один ринок збуту та мають обмежену кількість клієнтів). У зв'язку з цим можливість отримання малим підприємством кредиту в банківській установі є набагато нижчою і сама процедура є складнішою.

Проблема фінансування малих підприємств пов'язана не тільки з ризиками, що має суб'єкт господарської діяльності, який тільки створюється, а й відсутністю джерел фінансування на стадії розвитку [1, с. 123], адже:

- професійні інвестори не зацікавлені фінансувати малий бізнес, оскільки: витрати на проведення експертизи фінансового стану позичальника є часто вищими, ніж сама потреба підприємства у коштах; масштаби функціонування малого підприємства часто обмежуються місцевим або регіональним ринками, а професійні інвестори зазвичай вкладають гроші у бізнес, який має високий потенціал росту;

- банківське кредитування є дуже обмеженим через те, що: підприємства, які створюються, не мають можливості надати банку під забезпечення кредиту ліквідне майно; висока вартість кредитних ресурсів; недосконалість банківської процедури процесу кредитування.

Разом з тим, ціна позичок кредитних ресурсів з боку банківської установи є цілком обґрунтованою, оскільки малий бізнес, в порівнянні з великим є більш ризикованим, адже виникають певні труднощі оцінки реального фінансового стану позичальника. Дуже важко також при цьому відстежити кредитну історію клієнта. Банки повністю страхуються від ризиків неповернення кредитором боргу, вимагають забезпечення кредиту, а інколи ставлять надто високі вимоги.

- лізинг устаткування в таких випадках є малодоступним, оскільки за обмежених ресурсів, підприємство часто не в змозі здійснити перший внесок за договором лізингу, який становить 20–30%. З іншого боку, ринок лізингу в Україні не є цілком розвинутим, а тому недостатньою є увага лізингових компаній до малого бізнесу [2, с. 52];

Розповсюдженим і найбільш успішним у такому випадку є франчайзинг. Підприємець за договором франчайзингу, разом з технологією виробництва, стандартом ведення бізнесу, отримує також визнану і вже

відому у світі торговою марку. Це все допомагає провадити свою діяльність, не роблячи помилок, а також сприяє успішній діяльності та розвитку підприємства.

- такий розповсюджений у світі спосіб отримання коштів як друзі, родичі, в нашій країні є не дуже поширений, оскільки в Україні є не так багато людей, що мають можливість здійснювати фінансування малого бізнесу;

- відсутнє кредитування новостворених підприємств, так зване "start up" кредитування [2, с. 52];

М. Фастовець розглядає такі методи мінімізації кредитного ризику банку: 1) на рівні окремого кредиту: а) досконала організація кредитного процесу; б) аналіз кредитоспроможності та якісний аналіз позичальника – суб'єкта малого бізнесу з визначенням його кредитного рейтингу; в) оцінка якості кредиту; г) структурування позики (розробка умов кредитування, підготовка та укладання договорів); д) реалізація "принципу градації"; е) забезпечення позики; є) страхування кредитних ризиків; ж) моніторинг ризиків; з) документування операцій з кредитування суб'єктів малого бізнесу; 2) на рівні кредитного портфеля: а) диверсифікація кредитного портфеля; б) формування і проведення кредитної політики в сфері кредитування суб'єктів малого бізнесу; в) раціонування (лімітування); г) створення резервів [3, с. 132].

Незважаючи на ризики, які пов'язані з наданням банківською установою кредитів малим підприємствам, банки починають усвідомлювати, що з метою розширення клієнтської бази та отримання додаткових прибутків за рахунок підвищення значимості малого бізнесу, необхідно збільшувати обсяги надання кредитних ресурсів саме малим і середнім підприємствам для їх подальшого розвитку. Окрім розширення клієнтської бази, завдяки кредитуванню малого бізнесу, банківські установи матимуть можливість розширити свій кредитний портфель.

Погоджуємось з думкою Л.А. Гребенюк, яка вважає, що основною метою, яку переслідують банківські установи кредитуючи малі підприємства, є отримання прибутку на основі задоволення фінансових потреб малого бізнесу [4, с. 205]. рис.1.

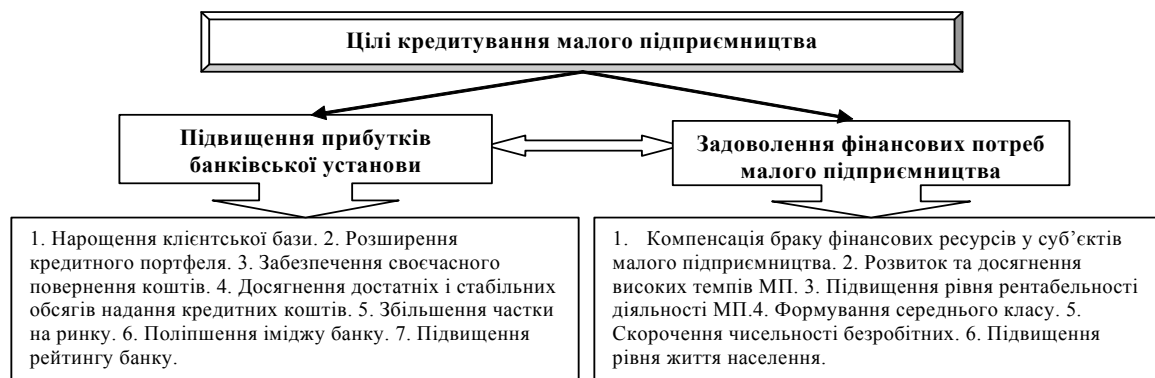

Рис. 1. Цілі кредитування малого підприємництва [2, с. 205]

Банківські установи мають право здійснювати кредитування малого підприємництва за рахунок власних коштів або за рахунок відкритих кредитних ліній міжнародних організацій, реалізуючи спеціальні програми кредитування малого бізнесу в Україні. Результатом спільних зусиль Європейського Банку Реконструкції та Розвитку та Німецько-Українського Фонду було створено програму мікрокредитування в Україні (ПМКУ), метою якої є підтримка, розвитку мікро- та малих підприємств шляхом створення для них сприятливих умов доступності до банківських кредитів. Підтримка програми проходить за рахунок Агенства США з міжнародного розвитку – USAID, Європейського Співтовариства – EU та Європейського Банку Реконструкції та Розвитку [5].

Аналіз кредитування банківськими установами малого підприємництва, незважаючи на ризики, свідчить про зацікавленість банків у кредитній підтримці малого бізнесу, а з другого боку, про більшу поінформованість останніх про можливості і доступність до кредитних ресурсів банківського сектору економіки. Однак, починаючи з травня 2008 року, обсяг кредитів, виданих банківськими установами, суттєво почав зменшуватись.

На нашу думку, це пов'язано, насамперед, з:

- з початком світової фінансової кризи. На сьогодні, переважна кількість банківських установ, які відновили банківське кредитування є орієнтованими на надання кредитів фізичним особам, деякі з них відновлюють також кредитування суб'єктів господарювання, зокрема суб'єктів малого підприємництва, однак економіка загалом та банківська система зокрема ще не готові відновити обсяги фінансування принаймні до такого рівня, який був у докризовий період;

- високим рівнем відсоткових ставок за довгостроковими кредитами банків. Банки зосереджені на видачі кредитів на короткостроковий період, оскільки існує менший ризик неповернення коштів;

- зацікавленістю банківських установ у фінансуванні проектів з швидким обігом грошових коштів;

- відсутністю розгалуженої системи небанківських інвестиційних інститутів.

Що стосується високого рівня відсоткових ставок, то як бачимо, в умовах політики Національного банку України, направленої на стримування інфляційного тиску, протягом 2008 року спостерігалось зростання вартості кредитів у всіх видах валют, наданих банками в економіку України, без урахування операцій за овердрафтом – з 12,9 у січні до 19,4% річних у грудні 2008 року (рис. 2).

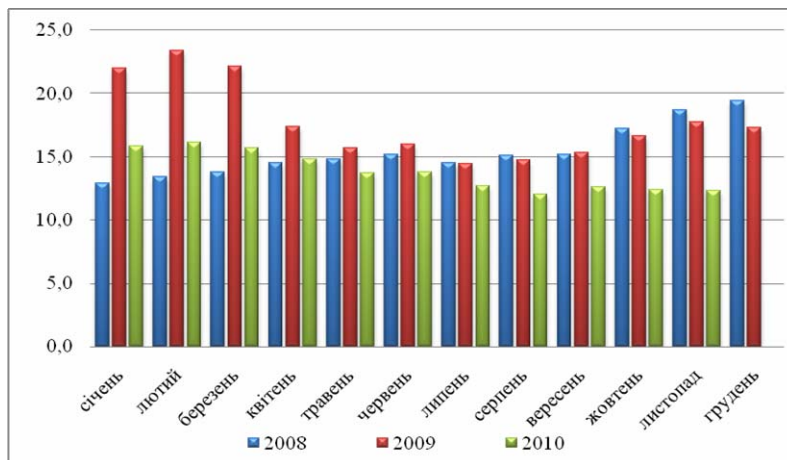

Рис. 2. Середньозважені процентні ставки за кредитами, наданими банками (без врахування операцій за овердрафтом) за 2008–2010 роки [6]

У 2009 році ситуація змінилась внаслідок спрямування процентної політики Національного банку України на забезпечення рівноваги на грошово-кредитному ринку, обмеження спекулятивного попиту на іноземну валюту та підтримання оптимального рівня процентних ставок щодо рівня інфляції. Так, процентна ставка за кредитами в економіку України, без урахування операцій за овердрафтом зменшилась – з 22,0 у січні до 17,3% річних у грудні 2009 року. Аналогічна ситуація простежувалась протягом 2010 року. Вартість кредитів, наданих банками в економіку України, без урахування операцій за овердрафтом, при цьому зменшилась – з 15,8 у січні до 12,3% річних у листопаді 2010 року.

Незважаючи на таку ситуацію, починаючи з 2008 року середньозважена процентна ставка за кредитами, наданими в економіку України, без врахування операцій за овердрафтом, зростала і становила 15,5% річних – у 2008-му році, 17,7 – у 2009 та 13,8 – у 2010 (у 2010 році величина середньозваженої відсоткової ставки за кредитами без врахування операцій за овердрафтом обчислювалась за відсотковими ставками з січня по листопад) (рис. 3).

Вважаємо, що ця ситуація пояснюється, з одного боку, з поступовим відновленням ліквідності банківських установ, а відповідно помісячному зменшенні відсоткових ставок у 2009 та 2010 роках, а з іншого боку, нестабільною фінансовою ситуацією, яка є наслідком світової фінансової кризи.

Протягом 2008 року в умовах тривалого зменшення вільної ліквідності банківської системи та з метою покриття зростаючих кредитних ризиків, через погіршення платоспроможності позичальників спостерігалась тенденція до поступового зростання вартості кредитів, наданих резидентам (без врахування операцій за овердрафтом) до 19,4% у грудні 2008 року порівняно з 13,4% річних у грудні 2007 року.

Середньозважена відсоткова ставка за 2008 рік становила 15,5% порівняно з 13,0% річних за 2007 рік, в тому числі у національній валюті – 17,6 проти 13,9% річних відповідно [6, с. 68–69].

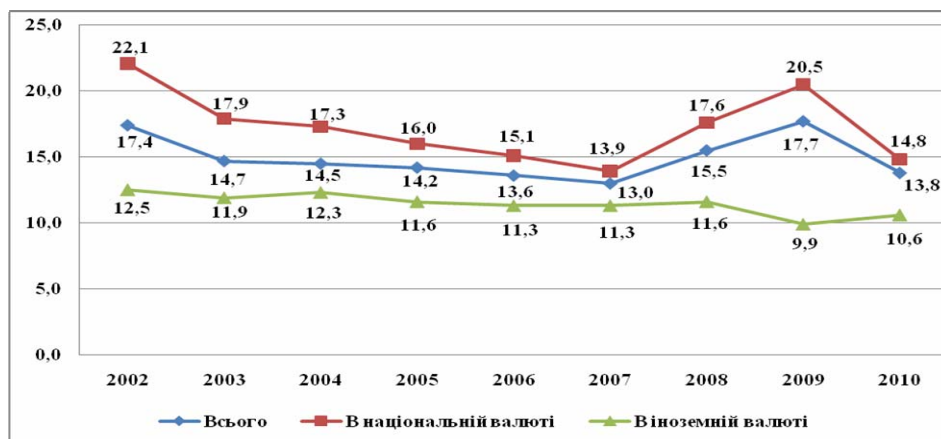

Рис. 3. Динаміка середньозважених відсоткових ставок за кредитами (без врахування операцій за овердрафтом) за 2002–2010 роки [6]

Шляхами реалізації підтримки малого й середнього бізнесу, до прикладу зарубіжних країн [7, с. 55] є:

- субсидування процентної ставки за комерційними кредитами для малих і середніх підприємств (МСП) та домогосподарств;
- тимчасове зниження ставки корпоративного податку для МСП;
- звільнення підприємств від сплати певної частки відрахувань до бюджету при прийнятті на роботу нових працівників та поступове збільшення таких відрахувань в наступні періоди;
- створення спеціальних фондів, які надаватимуть кредити МСП, що мають потенціал для зростання і створення додаткових робочих місць;
- надання спеціалізованими кредитними установами позик підприємствам на покриття короткострокових фінансових потреб МСП, які потерпають від нестачі оборотного капіталу;
- розширення кредитних ліній, що надаються державними фінансовими установами;
- збільшення мінімального ліміту кредитів, що надаються для малих підприємств та фізичних осіб;
- спрощення процедури отримання кредитів для МСП, відкриття власної справи, надання на ці цілі податкових пільг, фінансування консалтингових послуг;
- розміщення коштів державних суверенних фондів у банках другого рівня на програми фінансування малого й середнього бізнесу.

Висновки. На наш погляд, з метою вирішення проблем, які пов'язані з наданням банківською установою кредитних ресурсів малому підприємству, необхідно: 1) запровадити систему страхування ризиків, які забезпечуватимуть банківським установам відшкодування їхніх втрат, пов'язаних з неповерненням кредитів позичальниками; 2) створити систему державної кредитної підтримки малого підприємства, тобто систему, яка б дозволила реалізацію державного гарантійного забезпечення повернення кредитів, за рахунок створення розгалуженої мережі державних гарантійних фондів; 3) створити товариства взаємного кредитування і взаємних гарантій; 4) вдосконалити процедури надання кредитів (прозорі та чіткі умови щодо отримання кредитів. Можливе створення єдиних вимог, встановлених НБУ для всіх банківських установ щодо надання кредитів (вимоги щодо документів, застави, алгоритм кредитного циклу) задля створення прозорого процесу формування процентних ставок та вимог процесу кредитування); 5) зменшити відсоткові ставки за кредитами та збільшити терміни кредитування; 6) вдосконалити умови надання лізингу обладнання для малого бізнесу; 7) забезпечити становлення та налагодження системи start up кредитування (кредити "з нуля") для малого підприємства.

Література

1. Колько С. Фінансові аспекти розвитку малого бізнесу в Україні / С. Колько // Галицький економічний вісник. – 2008. – № 6 (21). – С. 121–130.
2. Гринюк А. Перспективи розвитку малого бізнесу крізь призму доступності кредитних ресурсів / А. Гринюк // Вісник НБУ. – 2010. – № 1. – С. 52–53.
3. Фастовець М. Ризиковість кредитування малого бізнесу в Україні / М. Фастовець // Галицький економічний вісник. – 2008. – № 3 (18). – С. 131–135.
4. Гребенюк Л. А. Стратегічні орієнтири банківського кредитування малого бізнесу в Україні / Л. А. Гребенюк // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2009. – № 3 (6). – С. 203–207.
5. Програма мікрокредитування в Україні [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Програми. – Режим доступу : www.microcredit.com.ua.
6. Річний звіт НБУ за 2009 рік / Національний банк України. – Київ, 2009. – 206 с.
7. Економічна криза в Україні: виміри, ризики, перспективи / [Жаліло Я. А., Бабанін О. С., Белінська Я. В. та ін.] ; за заг. ред. Я. А. Жаліло. – К. : НІСД, 2009. – 142 с.

Надійшла 10.08.2011